

**ՇԻՐԱԶ ՔԱՂԱՔԻ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾԻ
ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՄԱՆ, ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈՒ ՆՈՐԱՑՄԱՆ
ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՈՒՂԻՆԵՐՆ ՈՒ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ
ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ**

ԱԼԻՌԵԶԱ ՂՈԼԻՆԵԺԱԴՐ ՓԻՐԲԱԶԱՐԻ (ԻՐԱՆ)

Աշխարհագրական և պատմական փաստերի, կանոնների ու սկզբունքների, պատմական քաղաքների վերաբերյալ տեսություններից և կանոնադրություններից ձեռք բերված փորձերին համապատասխան ձևակերպել Շիրազի պատմական հնագույն հատվածի ռևիտալիզացիոն նախագծի նպատակները: Նման ծրագիրն իր մանրակրկիտ դրույթներով անհրաժեշտ է Շիրազի պատմական կենտրոնի ռևիտալիզացիայի, պահպանման և նորացման հիմնահարցերի սահմանման համար:

Քանալի բառեր – Շիրազ քաղաք, հնագույն պատմական հատված, ռևիտալիզացիա, պահպանում, նորացում, նախագիծ:

Աշխարհում պատմական ժառանգության պահպանմանն ուղղված բոլոր փորձերը, միջոցառումներն ու աշխատանքները, որոնք կատարվել են մի շարք հնագույն քաղաքներում (օրինակ՝ Ֆեզ, Դամասկոս, Ջաբիդ, Վիլնյուս և այլն), հավաստում են, որ իշխանություններն ու մասնագետներն արել են ամեն ինչ՝ օրենսդրության, ընդունված պահպանության կանոնների ու պահպանման միջոցառումների միջև համապատասխանություն ստեղծելու ուղղությամբ: Ուսումնասիրելով այդ փորձերը՝ կարելի է ընդունել, որ չնայած քաղաքները տարբեր են, բայց և այնպես պահպանման աշխատանքների իրականացման համատեքստում խոչընդոտներն ու խնդիրները գրեթե նույնն են: Խնդրի կտրվածքով իրականացվող գործողությունները հիմնականում հասնում են հաջողության՝ մի կողմից ներգրավելով կառավարությանը, ստանալով պետական աջակցություն, իսկ մյուս կողմից՝ բնակչության հետ համագործակցությունը:

Դիտարկելով համաշխարհային տեսաբանների գաղափարները, միջազգային կանոնադրությունները, հռչակագրերն ու օրենքները, ինչպես նաև ձեռք բերած միջազգային փորձը և դրանց արդյունքները՝ կարելի է այս առումով ճշգրիտ ընտրություն կատարել¹: Պահպանմանն ուղղված կանոնադրություն-

¹ Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, Adopted by ICOMOS General Assembly in Washington, DC, October 1987.

ների հիմնադրույթների կտրվածքով ազգերի ներդրած ջանքերն ուղղված են իրենց ինքնատիպության ու ինքնության պահպանմանը: Ցանկացած վայրում առկա պատմական ժառանգության կոնսերվացիայի համատեքստում ազգերը փորձել են մեծացնել ու կատարելագործել դրան ուղղված գործողությունները՝ պահպանելու համար իրենց անցյալի, պատմության և ինքնության խորհրդանիշները:

Այս համատեքստում ուշաբժան է Իրանի իսլամական Հանրապետության Շիրազ քաղաքի վերականգնման ու պահպանման փորձերի և հնարավոր ուղիների ուսումնասիրությունը: Չնայած պատմական բոլոր անբարենպաստ իրադարձություններին՝ իսլամական Շիրազ քաղաքի հնագույն պատմական կենտրոնն այդ հանգամանքներում նվազագույն փոփոխություններ է կրել՝ քաղաքի վաղ ձևավորման ժամանակներից հանդիսանալով հանրային և կրոնական փոխազդեցությունների կենտրոն²: Ուստի ռևիտալիզացիայի համար քաղաքի պատմական կենտրոնը պետք է ենթարկվի հետևյալ վերականգնման քայլերին, դիրեկտիվներին և ծրագրերի իրականացմանը:

1.Այն պետք է լուծի բնապահպանական, սոցիալական, մշակութային, տնտեսական, անվտանգության և պաշտպանության, ղեկավարման գոյություն ունեցող բոլոր հարցերը: Եվ քանի որ իսլամական քաղաքի և դրա բոլոր բաղադրիչների կյանքը սկսվում է հենց քաղաքի պատմական կենտրոնից, նրա ռևիտալիզացիան կարող է սկսվել հենց այս վայրից: Ուստի քաղաքի այս մասի ֆիզիկական հատկանիշների բնորոշումը հատուկ նշանակություն ունի:

2.Շիրազ քաղաքի կենտրոնի պաթոլոգիան դիտարկելու համար անհրաժեշտ է քաղաքի նշված հատվածի հատակագիծը: Այլ կերպ, պաթոլոգիան հարկավոր է սկսել պիլոտային հատակագծի ապահովումից, որտեղ ամրակայված կլինեն կարևորագույն մշակութային արժեքները:

3.Քաղաքային կյանքի ինֆրաստրուկտուրայի ապահովումը պետք է ընդգրկի հետևյալ ասպեկտները. ա) Շիրազն էկոլոգիապես վտանգված է՝ ուժեղ երկրաշարժերի պատճառով: Ջրահեռացման և կոյուղային համակարգերի խնդիրներն առաջացնում են ջրի աղտոտում: Բնակիչների անիրազեկության պատճառով քաղաքում կանաչ տարածության պակաս է առաջացել: բ) Հասարակական-ժողովրդագրական, սոցիալական տեսանկյունից քաղաքի

² Anvari, Z., Dadvar. B., The economical, social and cultural profile of the city of Shiraz, The Management and Planning Organization of Fars Province Publication, Shiraz, 2000, P. 18.

այս հատվածում չկա բնակչության վերահսկողություն կյանքի պայմանների բարելավման և անկանոն ներգաղթի կանխման համար: Տեղական բնակչության արտագաղթի պատճառով նորաբնակները փոխարինում են հներին, որոնք անտարբեր են պատմական արժեքների հանդեպ: Նկատվում է թուլացում հանրային ներդրման և համագործակցության նախաձեռնության հարցերում: Մարդկային ռեսուրսների տեխնիկական հմտությունների և գիտելիքի պակաս կա բնակչության շրջանում: Առկա են բնակչության բարձր խտություն, ինչպես նաև աճի բարձր մակարդակ: գ) Մշակութային տեսանկյունից կան շատ քիչ թվով ՀԿ-ներ, որոնք կարող են նպաստել քաղաքի և մարդկանց մշակութային վիճակի բարելավմանը: դ) Տնտեսական տեսանկյունից պատմական կառույցների վերականգնման հարցում կան շատ քիչ հետաքրքրված կողմեր, ինչն առաջացնում է ֆինանսական ներդրման պակաս: ե) Ղեկավարման տեսակետից չկան բազմակողմանի ծրագրեր և կանոններ արժեքավոր հատվածների ռիստալիզացիայի համար, որոնք պետք է ապահովել: զ) Հարմարությունների և ենթակառուցվածքների առումով, համեմատած քաղաքի մյուս հատվածների հետ, այստեղ կառույցների քաղաքային ծառայությունների ոլորտը շատ թույլ է ներկայացված: Չկա կեղտաջրերի հեռացման պատշաճ համակարգ, որը կկարգավորի անձրևաջրերի հեռացումը հետիոտնային անցումներից: Կառույցների սահմանափակ հասանելիության և կայանատեղիների պակասության պատճառով գործում է ծառայությունների ցածր մակարդակ: Իհարկե, կան ծառայությունների բազմաթիվ գործոններ կառույցներում, բայց դրանք գտնվում են կառույցներից դուրս և ոչնչով չեն նպաստում կառույցի ներքին հատվածին: Չկան արդյունավետ և ֆունկցիոնալ ծառայություններ պատմական կառույցների ներսում: Բնակիչները մշակութային և սանիտարական ոլորտներում ունեն վերապատրաստման կարիք: Անցուղիները նեղ են: է) Իրավական և օրենսդրական տեսանկյունից գործող օրենքները շատ անիրական են, ուստի որոշ սկզբունքներ և օրենսդրություններ, կապված կառուցվածքային պլանավորման և քաղաքաշինության հետ, չեն համապատասխանում տարածքային տվյալներին, հետևաբար՝ շատ հաճախ այդ սկզբունքները խախտվում են: ը) Ֆիզիկական խնդիրների տեսանկյունից տեղի է ունենում շինությունների, ինչպես նաև պատմական կառույցների լայնամասշտաբ քայքայում և ժանգոտում: Կառույցների տարրերը փշանում են շրջակա ժանգոտած հին կառույցների պատճառով: Չկա ծրագրված և սահմանված կաղապար՝ պատմական կառույցների կառուցվածքը բարելավելու համար: Պետք է հիշել, որ քանի դեռ տարածքի հիմնական խնդիրներն արմատավորված են ոչ ֆի-

զիկական խնդիրներում, համապատասխան ռազմավարությունն արդյունավետ չի լինի, եթե հաշվի չառնվեն հասարակական, մշակութային, տնտեսական, ղեկավարման ասպեկտների ոչ ֆիզիկական լուծումները:

4. Հարկավոր է մշակել ռևիտալիզացման նպատակները. ա) պատմական և մշակութային ոգու պահպանում՝ շինությունների ու պատմական և մշակութային կառույցների պահպանման միջոցով: Քաղաքային զարգացում և ռևիտալիզացիա՝ մշակութային արժեքների և սահմանված տարածքում կյանքի ոգին վերակենդանացնելու համար: բ) Պատմական նշանակություն ունեցող շենքերի և այգիների պահպանում և կանաչ տարածքների համալրում՝ հաշվի առնելով սահմանված տարածքի ավանդական մոդելները: Սահմանել և հաստատել ռևիտալիզացիոն նախագծի նպատակները՝ աշխարհագրական և պատմական փաստերի, կանոնների և սկզբունքների, պատմական քաղաքների վերաբերյալ տեսություններից և կանոնադրություններից ձեռք բերված փորձերին համապատասխան: Նման ծրագիրը մեզ կուղղորդի ուսումնասիրվող տարածքի, տվյալ դեպքում՝ Շիրազի պատմական կենտրոնի, ռևիտալիզացիայի պահպանման և նորացման հիմնահարցերի սահմանման գործում: Այս կերպ գործողությունների ուժեղ և թույլ կողմերը բնորոշելիս կբացահայտվի ձեռք բերված հաջողությունների և վերջնական նպատակի միջև տարբերությունը:

5. Անհրաժեշտ է կայացնել վերլուծության ռևիտալիզացիոն մեթոդը: Պաթոլոգիայից հետո հարկ է օգտագործել այնպիսի մի մեթոդ, որի արտաքին և ներքին համակարգերը վերլուծելիս առաջնորդում է դեպի բազմակողմանի ռազմավարություն՝ այդպիսով ճանապարհ հարթելով հետագա փուլի համար: Հետևաբար՝ SWOT մեթոդը հնարավոր լավագույն տարբերակն է: Այս մեթոդի հիման վրա ցանկացած առանցքի SWOT մատրիցայով կուսումնասիրվեն նախագծի տարածքի խնդիրները և բնորոշելով դրանց ուժեղ և թույլ կողմերը, հնարավորությունները և վտանգները՝ կարելի է ապահովել տվյալ տարածքի պահպանման և վերականգնման խնդիրների պատշաճ լուծումներ: Ուստի փորձելով ներկայացնել որոշ ռազմավարություններ՝ հարկ կլինի օգտագործել բոլոր հնարավորությունները՝ թույլ կողմերը վերացնելու և վտանգները կառավարելու համար:

6. Ձեռնարկել ռևիտալիզացիայի ուղեցույցների և նախագծերի մշակումը մշակութային, տնտեսական, իրավական, ղեկավարման, նյութական ժառանգության օգտագործման բոլոր ասպեկտներում: Շիրազի աշխարհագրական, պատմական և քաղաքային կառուցվածքի առանձնահատկությունները, վիճա-

կազրական տվյալները, ինչպես նաև փորձառությունների, օրենքների և միջազգային կանոնակարգերի, մասնավորապես Վաշինգտոնյան կանոնակարգի (1987) և Նոր Զելանդիայի կանոնակարգի (1992), այլ ասպեկտների պատմական նշանակություն ունեցող քաղաքների ռևիտալիզացիայի հետ կապված փորձագետների և գիտնականների տեսությունները և փորձերը բնորոշելուց և պարզաբանելուց հետո ներկայացնել տվյալ տարածքում առկա պաթոլոգիան:

7. Գոյություն ունեցող շինությունների պահպանության կատեգորիաների սահմանումը:

8. Ապահովել քաղաքի պատմական կենտրոնի վերականգնման, կոնսերվացման, ռեգեներացիոն և նոր ինֆրաստրուկտուրայի նախագծերի իրականացումը: Նշված նախագծերի համար ընդհանուր կանոններն են. ա) վերակառուցվող շինությունների թույլատրելի առավելագույն բարձրությունը 7,5 մ է, բ) եթե նոր շենքը կառուցվում է որևէ հին շինության կողքին, ապա նրա բարձրությունը չպետք է գերազանցի հին կառույցի բարձրությանը, գ) շինարարության նյութն աղյուսն է, դ) պատվանդանները տեղական կրաքարից են, ե) խրախուսվում է օգտագործել կենտրոնական գավիթ, զ) վերականգնման աշխատանքներից և ոչ մեկում, բացառությամբ կոմերցիոն նպատակ ունեցող շինությունների, օրինակ՝ շուկաները և առևտրային կենտրոնները չեն կարող ունենալ պատուհաններ դեպի անցումները: Լուսավորությունն ապահովվում է ապակեպատ տանիքի միջոցով: է) վերակառուցված շենքերի բարձրությունը պետք է ներդաշնակ լինի կից շենքերի բարձրությանը՝ կառույցի ընդհանուր ուրվագիծը չխախտելու համար, ը) ճակատամասի համար պատուհանների տարածքներն ամբողջ շենքի հիսուն տոկոսից քիչ չպետք է լինեն (հիմնված տիպաբանական ուսումնասիրության վրա):

9. Պահանջներ: ա) Այստեղ խոսքը վերաբերում է ազգային ռեգիստրում գրանցված արժեքավոր շինությունների շրջակայքին: բ) Լայնածավալ վերանորոգման աշխատանքներից պետք է խուսափել, նույնիսկ ոչ արժեքավոր շինությունների դեպքում: գ) Բոլոր արժեքավոր շինությունների ռևիտալիզացիոն ծրագրերը պետք է լինեն Մշակութային ժառանգություն կազմակերպության կողմից հաստատված ծրագրերի հիման վրա: դ) Առաջնահերթ են գրանցված շինությունների և դրանց շրջակայքի հետ կապված կանոններն ու օրենսդրությունները:

10. Ճարտարապետական նախագծեր: Ոչ արժեքավոր շինությունների և ամայի հողատարածքների համար նախատեսվող ճարտարապետական նախագծերը պետք է լինեն Մշակութային ժառանգություն կազմակերպության

կողմից հաստատված ծրագրի հիման վրա (ավանդական, մշակութային, սոցիալական և տնտեսական արժեքներն ամրապնդելու նպատակով):

11.Քաղաքային ծրագրեր. Շիրազի պատմական կենտրոնի ավտոկայանատեղիների նախագծեր:

Կանոններին հետևելու և իրականացնելու համար անհրաժեշտ է ընդունել թեմատիկ պլաններ: Օրինակ՝ ուսումնասիրվող տարածքում երթևեկության հարցերը և կայանատեղիների համար նախատեսված տարածքներն անհրաժեշտ է ծրագրել վերևում բերված կանոնների հիման վրա: Տվյալ տարածքի համար նախատեսված սահմանափակումների համաձայն՝ բնորոշվել են մի շարք կայանատեղիներ՝ նպատակ ունենալով, բացի հասարակական կայանատեղիներից, որոնք տվյալ տարածքի բնակիչների պահանջներին են համապատասխանում, ստեղծելու մշակութային, բնակելի և առևտրային գործունեության համալիրներ և խրախուսելու այդ կայանատեղիների օգտագործումը: Այդ համալիրներից կայանատեղիների առավելագույն հեռավորությունը կազմում է տասը տուն:

12.Երթևեկության ծրագիրը Շիրազի պատմական կենտրոնում: Հուշարձանների մոտակայքում արժեք չունեցող շինությունները և անցումները, որոնք պետք է ընդլայնվեն մինչև 4,5 մետր, պետք է այնպես օգտագործվեն, որ առաջին օգնության ծառայությունների, օրինակ՝ շտապօգնության, հրշեջ ծառայության մոտքը տվյալ տարածք դյուրին լինի:

Այսպիսով, տարածքում խնդիրների բնորոշումից, այդ խնդիրների համար ծրագրերի քննարկումից ու վերլուծությունից հետո համապատասխանեցվել են նպատակները, ընդունվել են ուղեցույցները՝ թույլատրվող գործնական աշխատանքները բնորոշելու համար: Դեռ ավելին, այս ուղեցույցների հիման վրա սահմանվել է սոցիալական, մշակութային, տնտեսական և ֆիզիկական յուրաքանչյուր ոլորտի թույլատրվող գործունեություն: Այս ամենը նպաստում է ռևիտալիզացիոն ծրագրին: Հաշվի առնելով մեր ուսումնասիրության տարածքը՝ Շիրազի պատմական կենտրոնի հատվածը, ապա թույլատրվող գործունեության համապատասխան մոտեցումներն ընդունելոց հետո և ներկայացնելով պահանջվող ծրագրերը՝ առաջարկվել են ֆիզիկական և կառուցվածքային լուծումներ: Ներկայացված ամենակարևոր ծրագրերից են արժեքավոր տարրերի հաստատման, վերակառուցման և վերագնահատման ծրագրերը, երթևեկության խնդիրների լուծումը, ավտոկայանատեղիների նախատեսումը, ռևիտալիզացիոն կանոնների ներկայացումը, ինչպես նաև ճար-

տարապետական նախագիծը սահմանված շրջանում թույլատրվող ուղիտա-
լիզացիոն գործնական լուծումների վերաբերյալ:

ВОЗМОЖНЫЕ ПУТИ И НЕОБХОДИМЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ ПО РЕВИТАЛИЗАЦИИ, СОХРАНЕНИЮ И РЕКОНСТРУКЦИИ ДРЕВНЕЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЧАСТИ ГОРОДА ШИРАЗ

АЛИРЕЗА ХОЛИНЕЖАД ПИРБАЗАРИ (ИРАН)

Сформулированы цели ревитализационного проекта древней историчес-
кой части города Шираз в соответствии со знаниями, приобретёнными из
географических и исторических фактов, с правилами и принципами, теориями
и уставами относительно исторических городов. Подобный проект со своими
детальными положениями необходим для определения проблем ревитали-
зации, сохранения и реконструкции исторического центра Шираза.

Ключевые слова – город Шираз, древняя историческая часть, реви-
тализация, сохранение, реконструкция, проект.

THE POSSIBLE WAYS AND NECESSARY MEASURES FOR REVITALIZATION, PRESERVATION AND RECONSTRUCTION OF THE OLD HISTORIC PART OF THE CITY OF SHIRAZ

ALIREZA GHOLINEJAD PIRBAZARI (IRAN)

The goals of the revitalization project of the old historic part of Shiraz are
formulated based on the knowledge gleaned from geographical and historical
facts, laws and principles, theories, charters and regulations on historical cities.
Such a project with detailed provisions is necessary to define the issues of
revitalization, preservation and renovation of the historic center of the city of
Shiraz.

Key words – the city of Shiraz, old historic part, revitalization, preservation,
renovation, project.